

Språkutvikling gjennom meningsfull aktivitet

Taktil kommunikasjonsutvikling hos personer med
medfødt døvblindhet i tilknytning til
bygging av "BUA-MI"

Kari Schjøll Brede

Del 1:2 2013

© Eikholt nasjonalt ressurscenter for døvblinde, 2013

Kari Schjøll Brede:

Språkutvikling gjennom meningsfull aktivitet

Taktil kommunikasjonsutvikling hos personer med medfødt døvblindhet i tilknytning til bygging av «Bua mi».

Rapport 1:2 Ebok

Omslag ved forlaget

Sideombrekking og layout ved forlaget

Trykk og innbinding ved forlaget

ISBN 978-82-998958-3-5

Henvendelser om denne utgivelsen kan rettes til:

Eikholt

Helen Kellers vei 3

NO-3031 Drammen

Norge

post@eikholt.no

www.eikholt.no

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverksloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorganisasjon for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

Dette prosjektet hadde en litt uvanlig start. Det startet i en utkantkommune i Norge, der en ung mann med døvblindhet har levd et spennende og innholdsrikt liv. Der har kommunen – ikke uten familie og pedagogers involvering – stilt opp og gjort skole og bolig i god stand til å håndtere dagliglivet til en person med medfødt døvblindhet. I praksis innebærer det at det er har vært skole med veiledning og oppfølging fra et kompetansesenter, og jevnlig med tegnspråkkurs. Engasjerte lærere og assistenter og lite utskiftning av personale har vært gjennomgående. Da gutten ble gammel nok til å flytte hjemmefra, ble det startet en kommunal bolig for gutten på foreldrenes eiendom. Også her har veiledning og opplæring gått jevnt og trutt, og det er fortsatt et forholdsvis lite og stabilt personal. Pp-tjenesten har vært en aktiv medspiller og er inne med mye voksenopplæring og oppfølging. Så skulle vel dette være en solskinnshistorie som skulle ende her, med "så levde de lykkelige til sine dagers ende".

Men så var det noe som endret seg. Gutten, som har hatt en liten synsrest på begge øyne, mistet synet helt – først på det ene øyet, deretter på det andre. Han selv satte i gang å oppleve verden på ny. Taktilt. Cm for cm. Rom for rom i huset sitt. Han brukte tid på å finne ut hvordan verden henger sammen taktilt, dette som han før har orientert seg i gjennom synet.

Samtidig, i Norden og i Norge, begynte tanken på nye måter å tilføre språk og kultur på en taktil måte til personer med medfødt døvblindhet å gro. Flere prosjekter og satsinger har vist at det er mulig å komme lenger i språkutvikling hos personer med medfødt døvblindhet enn man har trodd. Men på hvilken måte skjer det, og hvorfor skjer det ikke hos flere? I Norge ble Ressursgruppe for taktil språklighet i kompetanse-systemet for døvblinde opprettet. Ressursgruppen ønsket å finne noen svar. Hva kan trekkes ut av de gode eksempler? Det oppsto diskusjoner om elementer som kan være viktige hver for seg eller i kombinasjon. Det var ting som burde prøves ut og dokumenteres.

Familie og pedagoger rundt den unge mannen har et «sugerør» inn i fagfeltet med døvblindhet. De følger med, de vil være oppdatert. De hørte om en ressursgruppe og temaet "taktil språklighet." Det var jo akkurat det de trengte i denne situasjonen. Behovet for en ny måte å kommunisere på var prekær. De formulerte et ønske om et yrkesrettet prosjekt med fokus på utvidelse av guttens ekspressive språk, samt å styrke personalets forståelse av guttens egne uttrykk og styrke nærpersionene i deres taktile tegnspråkkompetanse. De vil gjerne være der ting blir prøvet ut og dokumentert.

Disse tankene traff midt i hjertet på de rette personer i døvblindeområdet, det ble sett på som et satsingsområde, og det var Solveig Ervik, leder av koordineringsenheten som satte det på dagsorden. Slikt fører også ressurser med seg, og gode prosjektbeskrivelser utløste prosjektmidler derfra.

Prosjektleder ønsket å gjøre prosjektet mer solid ved å inkludere en elev til i arbeidet. Responsen var positiv og umiddelbar da Skådalen skole ble kontaktet med forespørsel om en elev i 10. og hans team ville være med i prosjektet. Prosjektet ble en realitet i løpet av et par korte måneder.

	Prosjekt Språkutvikling gjennom meningsfull aktivitet
Prosjektdeltagere Prosjekteier Prosjektansvarlig Prosjektleder Prosjektmedarbeidere	Eikholt Roar Meland, Direktør Kari Schjøll Brede, konsulent, Master i kommunikasjon og medfødt døvblindhet Fagpersoner ved Eikholt
Styringsgruppe, Møter i oppstart, midtveis og avslutning	Direktør Roar Meland, Eikholt Fung. fagsjef Anders Hermansen/Fagsjef Guro Lillehaug, Eikholt Leder Solveig Ervik, Koordineringsenheten Kari Schjøll Brede, sekretær for styringsgruppen
Referansegruppe Med kontaktpunkter og diskusjoner på e-post.	Brukerrepresentant fra FNDB, Torill Gullvik Annika Johannessen, Statped Vest Marianne Disch, faglig koordinator, medfødt døvblindhet av Videnscenter for handicap og sosialpsykiatri, Danmark Flemming Ask Larsen, ph.d-stipendiat ved Institut for Psykologi, Københavns Universitet Eli Raanes, Førsteamanuensis, HiST
Samarbeidspartnere	Redar Martin Steigen, pedagogisk leder, Engerdal kommune Hege Høgmo og Anne Nafstad, Regionsenter for db, Skådalen (Statped Sør-Øst) Grete Steigen (mor og hjelpeverge) Håndverkere Representant fra Engerdal Kommune, Vidar Dageid, PPT, Trysil / Engerdal

SPRÅKUTVIKLING GJENNOM MENINGSFULL AKTIVITET

Taktil kommunikasjonsutvikling hos personer med medfødt døvblindhet i tilknytning til bygging av en bu:

Kommunikasjonsopplæring og utvikling av taktil språklig praksis i samarbeid med pedagogisk personell og annet fagpersonell i byggeperioden.

August 2011 – juli 2012

Sammendrag

Dette prosjektet, Språkutvikling gjennom meningsfull aktivitet, har vært en del av et tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid. Engerdal kommune sto i hovedsak for byggingen av ei lita bu, BUA-MI, PP-tjenesten i Trysil og Engerdal var engasjert og Regionsenter for Døvblinde på Skådalen (Statped) har vært i tett fagsamarbeid om taktil språklighet. De hadde med seg tolker og foreldre i fokusgrupper der problemstillinger ble drøftet og utviklet. Sentrum for arbeidet har vært to unge menn med døvblindhet og deres team på skole og voksenopplæring/bolig.

Målet med dette prosjektet har vært å skape en aktivitet som skulle være mulig å sanse helhetlig gjennom taktil sans, for derigjennom å skape de beste muligheter for språk og språkutvikling. Også språket skulle være mulig å sanse. Taktile tegn lånt fra tegnspråk sammen med stemme er det som er sansbart for det to unge menn. Tegn og gester er deres ekspressive måte å uttrykke seg på. Møtepunktet mellom dem og deres partnere har vært prøvet ut, blitt drøftet og prøvet igjen, i et dynamisk samspill mellom personene med døvblindhet, de nære partnerne og faggrupper.

Intervensjonen har vært en prosess med undervisning, veiledning og diskusjoner der det tverrfaglige samarbeidet har bidratt til en utvikling alle har vært deltakere. Det har gitt resultater i økt kompetanse i fagfeltet, hos de nære samtalepartnerne og hos mennene med døvblindhet selv.

I tillegg har prosjektsamarbeidet gitt andre resultater som økt sosialt nettverk, nye vennskap og gode relasjoner som ellers aldri ville funnet sted.

Prosjektet har pågått ett år, og vil fortsette ennå et år i et litt mindre format.

Innholdsfortegnelse

FORORD	3
SAMMENDRAG	5
1. BAKGRUNN FOR PROSJEKTET	7
<i>Arbeidsgruppen for taktil språklig</i>	7
PROSJEKTIDÉ	8
<i>Samarbeid</i>	8
MÅLSETTING	8
HYPOTESE	9
MÅLGRUPPER.....	9
<i>Prosjektdeltakere</i>	9
FINANSIERINGSKILDER OG BUDSJETT.	10
2. PROSJEKTGJENNOMFØRING OG METODE	10
PRAKTISK GJENNOMFØRING.....	10
ARBEIDSMETODER	11
<i>Meningsfull aktivitet</i>	11
PROSJEKTPLAN.....	12
DATATILSYNET.....	12
SPØRRESKJEMA OG INTERVJU	13
OPPLÆRING I TAKTIL MODALITET, TEGNSPRÅK OG TAKTIL KOMMUNIKASJON	13
PROSJEKTSAMARBEID	14
TVERRFAGLIG SAMARBEID I PRAKSIS	14
<i>Samarbeid med fagfeltet for øvrig – nasjonalt og nordisk</i>	14
3. RESULTATER OG RESULTATVURDERING	14
FUNN I PROSJEKTET.....	14
<i>Meningsfullt - Betydningsfullt</i>	15
<i>Holistisk</i>	15
<i>Språkliggjøring</i>	16
<i>Utvikling av språklig praksis</i>	17
<i>Identitet og vennskap</i>	24
<i>For personalet</i>	24
<i>For fagmiljø</i>	25
SPØRREUNDERSØKELSEN	25
<i>Om tegn og tegnspråk</i>	25
<i>Om egen praksis</i>	25
4. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	26
VIDERE PLANER	27
PROSJEKTFORLENGELSE.....	28
LITTERATUR	28

1. Bakgrunn for prosjektet

Arbeidsgruppen for taktil språklighet

«Ressursgruppen for taktil språklighet» er en gruppe personer bestående av fagkonsulenter innen medfødt døvblindhet fra ulike kompetansesentre for døvblinde i Norge. Gruppen kom i stand etter et seminar på Nordisk Velfærdscenter NVC i Dronninglund våren 2010.

I starten var gruppen litt uformelt etablert, men med sterk felles interesse for språk og språkutvikling hos personer med medfødt døvblindhet. Fra våren 2012 er denne arbeidsgruppen mer formelt etablert med ledelse fra Regionsenteret for døvblinde, Statped Vest og med representanter fra alle regionsentrene fra Nasjonalt kompetansesystem for Døvblinde, samt Eikholt nasjonale ressurscenter. Ressursgruppen har også et større nordisk nettverk knyttet til sin virksomhet og interesse.

Selv om gode tilnæringsmåter og teorier har rustet mange samtalepartnere til å bli riktig gode, er det meget få personer med medfødt døvblindhet som har nådd inn i et kulturelt språk. Med kulturelt språk menes et språk som snakkes i den kulturen barnet er i: i Norge er det norsk, samisk eller norsk tegnspråk. Tegn til tale er også en kulturell form å samtale i.

Ressursgruppen for taktil språklighet undret seg over hva som kjennetegner kommunikasjonen mellom de døvblinde og deres partnere når vi ser at det skjer en utvikling. Ressursgruppen tok utgangspunkt i den etablerte kunnskapen om sosialt samspill og meningsdanning, teori om dialogisitet og alminnelig menneskelig utvikling. Kognitiv lingvistik er en retning som kan favne døve og døvblindes språklige egenskaper. Gruppen studerte gode videoeksempler der personer med medfødt døvblindhet faktisk begynte å utvikle et kulturelt språk, et språk som utvikler seg i den kulturen de er en del av, en miks av en taktil og døvblind måte å uttrykke seg på, og et kulturelt språk som kommer fra de nære omgivelsene.

Noen av fokuspunktene er følgende:

- Meningsfulle sanselige aktiviteter gir muligheter til språk
- Kulturspråket må være sansemessig tilgjengelig
- Partneren må være tydelig og samtidig gi rom for den døvblindes agens¹.
- Økt partnerkompetanse i:
 - hvordan verden oppleves i et taktilt perspektiv
 - trygghet i egne uttrykksformer (ord, gester, tegn fra konvensjonelt tegnspråk)
 - å se, tolke, svare på og bruke uttrykk fra den døvblinde.

Disse punktene bør systematiseres og gi rammer for utprøvinger for å kunne dokumentere om det gir en ønsket effekt i språkutvikling hos personer med medfødt døvblindhet.

¹ **Agency** (sociology) refers to the capacity of individuals to act independently and to make their own free choices.

Koordineringsenheten for døvblinde fant dette arbeidet meget interessant og ønsket å bidra til videre arbeid med prosjektmidler. Fire prosjekter kom i gang i løpet av 2011 og 2012 – dette prosjektet som ett av dem.

Prosjektidé

Når man ønsker å starte prosjekter innenfor et fagfelt, er det ofte fagfolkene selv som initierer arbeidet. Det kan være på bakgrunn av mangler som ønskes å gjøre noe med, eller det kan være av et ønske om kunnskapsutvikling eller forskning innenfor fagfeltet det ønskes mer kunnskap om. Ideen til dette prosjektet startet hos familie og ansatte i boligen til den 25-årige mannen med døvblindhet i utkant-Norge, nærmere bestemt Sømådalen, en liten bygd nord i Engerdal kommune i Hedmark. Deres erfaring er at de kan utvikle og generere kunnskap om døvblindhet rundt sin døvblinde person, men de har også erfart at de ikke kan klare det alene. Godt samarbeid med regionsenter og fagfolk er en forutsetning for å lykkes. Selv om samarbeid, kurs og veiledning har foregått jevnt, har det ikke bare vært lett å få til et godt nok kommunikasjons / språkmiljø. De ønsket en ny og taktil tilnærming, og det måtte bli på en mer målrettet og konsistent måte enn tidligere. De ville starte bygging av en liten bu, som skulle kunne brukes som turmål for dagsturer og overnattingsturer når den en gang ble ferdig. Det var ikke selve byggingen, men det sosiale rundt byggingen, inntrykk fra råmaterialer og arbeidsoppgaver, og mulighetene for kommunikasjon og språkutvikling gjennom denne meningsfulle aktiviteten som skulle være det viktigste.

Den gryende ideen tente teamet rundt en ung mann på skolen for døvblinde: Bygging av bua skulle bli den fysiske tilrettelagte rammen, som skal være sansemessig overskuelig og gi stort rom for dialoger og språkutvikling. Ideen tente også det teoretiske fagmiljøet som ønsket både å bidra i arbeidet og høste av erfaringer: Koordineringsenheten for døvblinde grep ideen, og Eikholt ønsket å stå som eier av et slikt prosjekt.

Det kunne bli et bra utgangspunkt for å finne ut noe om fokuspunktene fra arbeidsgruppen for taktil språklighet stemmer. Interessen var stor og spørsmålene mange: Vil de kjennetegnene for taktil språkutvikling vi har vurdert gjennom diskusjoner i arbeidsgruppen være gjenkjennbare i et tilrettelagt prosjekt? Hva skjer når ressurser i form av ulike kunnskaper, forskjellige forutsetninger, ulike perspektiver, taktil nysgjerrighet og teori om taktil språklighet forenes? Hvordan kan dette bli en meningsfull aktivitet for to unge menn med døvblindhet? Hva blir betydningsfullt nok til at det er verd å snakke om?

Samarbeid

Et godt tverrfaglig samarbeid med bolig, voksenopplæring, PPTjenester og Skådalen skole for døvblinde kom i gang. Regionsenteret for døvblinde, Skådalen og deres prosjekt "Døvblindfødtes vei inn i språket" startet opp like etter. Skådalens perspektiv i dette: "Hvordan er møtepunktet mellom barnets interesse og måten å snakke om det på, og måten omgivelsene snakker om det på?" ga solide faglige diskusjoner og fremdrift i prosjektet. Dette prosjektet hadde også tolker for døvblinde med, noe som bidro til språklige refleksjoner og en faglig styrke i begge prosjekter.

Målsetting

Hovedmålet for prosjektet har vært å utvikle og beskrive kjennetegn for taktil språkutvikling hos personer med medfødt døvblindhet og deres partnere gjennom arbeid.

Delmål:

1. Personalet skulle få økt sin **taktile** kommunikasjons- og tegnspråks-kompetanse.
2. De døvblinde deltakerne skulle få en kognitiv og språklig utvikling gjennom arbeidsprosessene. Det ble særlig fokusert på å øke deres ekspressive uttrykk.
3. Skriftlig rapport med resultater og diskusjoner fra prosjektet.
4. Overføringsverdi. Kurs for fagmiljø, pårørende og andre interesserte.

Hypotese

Med utgangspunkt i momentene fra ressursgruppen for taktil språklighet, se s 5, og ønsket fra personalet, ble det formulert en arbeidshypotese: «Dersom vi klarer å skape en aktivitet der scenariet er stort nok til å være meningsfylt og lite nok til å sanses som helhet, dersom fokuset er mer på gester og språk enn selve arbeidet, vil vi komme i en posisjon der språk kan utvikle seg.»

Målgrupper

Målgruppene var tenkt å være prosjektdeltakerne som er to unge menn med døvblindhet og teamene rundt dem, andre personer som arbeider med personer med døvblindhet samt fagpersoner som arbeider med medfødt døvblindhet både i Norge og i Norden.

Prosjektdeltakere

To unge menn med døvblindhet ble med i prosjektet. Felles for begge to er at de er blinde, at de oppfatter en del av omgivelser/språk gjennom hørsel, at det trenger taktilt språk til å uttrykke seg – og at det er et stort gap mellom deres kognitive kapasitet og det deres ekspressive språk.

Caseperson T

er en ung mann på 25 år ved prosjektets oppstart. Han har CHARGE og er født med colobomer på begge øyne, med noe syn som han brukte til orientering og å bli kjent i verden. Synet kunne også til en viss grad brukes i visuell tegnkommunikasjon. Han mistet synet pga netthinnedfall på begge øyne rundt 20- års alder. Han er døv på det venstre øret, men har noe hørsel på det høyre. Han har høreapparat som han bruker jevnlig. Ofte tar han det imidlertid av og gir uttrykk for at han ikke vil ha det på. Han bor i en kommunal bolig med personal hvor flere har fulgt ham gjennom mange år.

Caseperson P

er en ung gutt på 14 år ved prosjektets oppstart. Han er blind fra fødsel. Hørselsundersøkelse viser at han hører relativt godt, og nærpersoner erfarer at han forstår enkelt talespråk innenfor den begrepsverdenen han har referanser til i. Det er imidlertid et betydelig misforhold mellom impressivt og ekspressivt språk. For å uttrykke seg bruker han gester og tegn, kroppsspråk, pekebevegelser, håndledning, lyder og emosjonelle uttrykk. Han bruker ikke talespråk men mestrer noen språklyder og bruker sporadisk enkelte ord som gir mening i den aktuelle kontekst. Han har også et stort repertoar av sanger som han ofte nynner eller plystrer på. Han går på Skådalen skole for døvblinde og har et fast lærerteam som har fulgt ham gjennom mange år.

De ansatte i skole og bolig

Caseperson T har et team på 7 ansatte i boligen i Engerdal kommune som har fulgt ham gjennom prosjektet. Boligen er et sjeldent godt utgangspunkt for å prøve ut hvordan partnerkompetansen kan økes. Det er et stabilt personal med forholdsvis få ansatte. Der

er det i utgangspunktet et meget rikt opplevelsesmiljø, og lett å legge til rette for gode arbeidsoppgaver under gode betingelser, og å gi direkte og tilpasset kurs og veiledning.

Caseperson P har to lærere fra Skådalen skole for døvblinde. Lærerne kjenner eleven sin godt og har fulgt ham i mange år. De behersker og bruker taktile tegn til tale.

De to teamene har forskjellige kvaliteter og erfaringer, og de har samarbeidet godt og vært med på å utvikle hverandre og prosjektet.

Pårørende og nettverk, fagmiljø, og andre tilstøtende fagmiljøer

Erfaringer og eksempler fra de to personene med medfødt døvblindhet vil ha overføringsverdi til **gruppen personer med medfødt døvblindhet og deres partnere**. Videre vil resultatene kunne inngå i helheten av erfaringer fra de andre prosjekter som inngår i arbeidet med **taktil språklighet** i Norge og i Norden. Forhåpentlig vil erfaringer fra prosjektet også kunne brukes i fagmiljøet i tilstøtende fagfelt.

Finansieringskilder og budsjett.

Prosjektbeskrivelse ble utformet av prosjektleder i samarbeid med Eikholt og Koordineringsenheten for døvblinde våren 2011. Budsjettet ble foreslått å dekke en ansatt (prosjektleder) i en 50% stilling. Budsjettet skulle også dekke studiebesøk, noe teknisk utstyr og produksjon av materiell, samt deltakelse på arrangementer og konferanser der resultater fra prosjektet presenteres.

Prosjektet er finansiert med prosjektmidler fra Koordineringsenheten i Nasjonalt kompetansesystem for døvblinde, og fra Eikholt med ressurser i form av bruk av fagpersoner, utstyr og materiell.

Kostnadene rundt selve byggingen av BUA-MI, inkludert snekker, smed og materialer, har teamet / familien til den unge mannen med døvblindhet finansiert selv, støttet av Engerdal Kommune. Snekkeren har hatt en ramme på 100 arbeidstimer. Smeden har hatt 15 timer.

2. Prosjektgjennomføring og metode

Praktisk gjennomføring

Rammen for hele prosjektet har vært BUA-MI, et ordentlig lite hus som skulle bygges og settes på en tomt ute i skogen. BUA-MI skal kunne være et turmål for både dagsturer og overnattingsturer på sikt. Bua er liten nok til at den kan oppfattes taktilt, og stor nok til at den får en praktisk nytte og kan brukes i mange år fremover – og fortsette å være meningsfull for begge de unge menn. Selve byggingen har snekkeren vært ansvarlig for, med tegning av bua, innkjøp av materialer og ikke minst et pedagogisk og engasjerende arbeid sammen med alle deltakere. Smeden har deltatt på to samlinger og bidratt til spiker, kroker og dørhammer og trygt og spennende smedarbeid for deltakerne.

Det har vært gjennomført 4 felles uker i Sømådalen for begge de to unge mennene med døvblindhet. I tillegg har prosjektleder vært 4 uker med teamet i Engerdal kommune alene, der kurs i taktilt tegnspråk for personalet, møter med ppt og personalet, felles videomøter med Skådalen og sist men ikke minst praktisk veiledning i forbindelse med språk på daglige aktiviteter i boligen.

Gjennom prosjektperioden har teori og praktisk arbeid gått hånd-i-hånd. Hver morgen i prosjektukene har startet med en diskusjon om dagens arbeid og hvordan arbeidet kan føles og beskrives fra et taktilt perspektiv. De kroppslige arbeidsoppgavene og opplevelsene har vært gjennomtenkt og diskutert i forkant, og forsøkt satt ut i praksis i arbeidssituasjonene.

Arbeidsmetoder

Det praktiske arbeidet har bestått i hele prosessen av husbygging, fra å felle trær og sage planker, smi spiker og spikre plankene, til å sakte men sikkert lage vegger, gulv, tak, dør og vindu. Det har vært planmessige repetisjoner av alle oppgaver og arbeidsprosesser. Det viktigste hele veien har vært å få en helhetlig forståelse av oppgavene, og å sette språk på opplevelsene. Med språk menes her både gester, ord og tegn som oppstår mellom deltakerne underveis i arbeidet. Arbeidet har vært i sakte tempo, med **tid** til å sette språk på. Vekslingen mellom å **snakke om** og å **gjøre** arbeidet har vært viktig. Det har også blitt brukt tid til å dele erfaringer, rette på hverandre og diskutere når nye situasjoner har oppstått.

Det som med synet tar et par sekunder å få oversikt over og finne ut om man er interessert i, kan ta titalls minutter å finne ut av med taktilsansen. Før du vet at det er der, er det sannsynligvis ingenting som vekker nysgjerrigheten engang. Hvordan skal døvblinde få tilgang til å bestemme seg for hva de ønsker å finne ut av i verden? Prosjektet har hatt som mål å gi en taktil og helhetlig oversikt over arbeid og viktige deler av omgivelsene. Utfordringen har hele tiden vært manglende motivasjon til å bli kjent med nye ting eller personer. Vi hadde imidlertid hele tiden den felles holdningen at nye aktiviteter skulle prøves og gjøres kjent før man fikk lov til å si man ikke ville. For å gjennomføre det, har det vært både motivering, lokking og mildt press. Det er taktilt vist og kjent, at alle MÅTTE prøve. Vi kjente også på hverandres utforskning, og forklarte med det vi hadde av tegn, stemme og kroppsspråk.

Et eksempel fra videoklipp «P og KE kjenner på planker i ramme»:

Veggrammen der panelet skulle spikres og skrus ligger på paller. P sin motivasjon til å kjenne på og finne ut av rammen og treverket vi har jobbet med, er ikke tilstede. Han trenger både oppmuntring, overtalelser, flere mennesker og litt mildt press til å gjennomføre denne operasjonen for å få overblikket. Men han gjør det omsider sammen med snekkeren. Det viser seg at denne runden for å finne ut av noe i verden ble betydningsfull for P. Det ble noe han ønsket å snakke om på dagens slutt. Kanskje var det ikke selve rammen han ble fasinert av. Kanskje var det personen han kjente sammen med, snekker K E, eller kanskje var det måten de to sammen utforsket, kommuniserte om og delte på. Det ga ham muligheten til å gjøre erfaringer han ellers ikke ville fått, og han har selv valgt ut hva som er av betydning for ham i dette. Samtidig har han også fått vite noe om både treverk og arbeidet med det, det meningsfulle i arbeidet, og ikke minst har han lært noe om en person som er snekker. Sist og ikke minst har han lært noe om seg selv i møte med snekkeren.

Meningsfull aktivitet

Prosjektets tittel «Språkutvikling gjennom meningsfull aktivitet» krever også en refleksjon om hva som er meningsfull aktivitet. Det som oppfattes som meningsfullt for en hørende seende voksen person behøver antakelig ikke oppfattes på samme måte av en ung man med døvblindhet. Det finnes teori som beskriver hva meningsfullhet er for mennesker generelt. Yrjö Engeström (1996) sin vitenskapelig teori om "den

menneskelige virksomhet” i den kulturhistoriske skolen sier: «*Relasjonen mellom mennesker, og relasjonene mellom menneskene og omverdenen kan bare etableres og videreutvikles gjennom de aktiviteter som menneskene gjør. Gjennom aktiviteten, skaper og endrer mennesket seg selv, sin omverden og sine relasjoner til omverdenen.*»

Vaage (2006) skriver om livskvalitet og hørselshemmede elever og viser til «sense of coherence» der Antonovsky (2000) skriver: «*sense of coherence er en flow mellom forståelighet, håndterbarhet og meningsfullhet*», der meningsfullhet er motivasjonskomponenten. Eriksson og Lindström (2006) mener at sense of coherence er en viktig disposisjon for menneskers utvikling og vedlikehold av deres helse, spesielt mental helse. Taktil språklighets hypotese om det viktige i språkutvikling hos personer med medfødt døvblindhet er «helhetlig og mulig å sanse» korrelerer med disse teoriene og gir gode holdepunkter for at rammer, tilrettelegging og innhold i prosjektukene skulle være gi gode nok muligheter for to unge menn med døvblindhet i få til meningsfulle aktiviteter.

Prosjektplan

Prosjektet BUA-MI, språkutvikling gjennom meningsfull aktivitet var beskrevet slik:

Prosjektet vil ha fokus på språk i arbeidsprosessene: kommunikasjonsopplæring, veiledning og diskusjonsgrupper for utvikling av god praksis.

Prosjektet vil inneholde en kontinuerlig prosess av:

1. kurs / opplæring av personalet
2. bruk av taktile gester og tegn i arbeidsprosessene
3. beskrivelse av kjennetegn i kommunikasjonen hos personene med medfødt døvblindhet, partnerne og selve relasjonen.

Videopptak og observasjoner underveis er hjelpemidler som grunnlag for kursing, diskusjoner og videre utvikling.

Før- og etter- målinger skal foretas med spørreskjema til ansatte om oppfattelse av egen kommunikasjonskompetanse

Milepælplanen for prosjektet er fulgt med noen få unntak:

- Planen var å holde et kurs / seminar i slutten av prosjektet høsten 2012. Dette ble utsatt til avslutning av hele prosjektet, der deler er forlenget med ett år og forventes avsluttet høsten 2013. Imidlertid er foreløpige resultater formidlet gjennom flere presentasjoner gjennom høsten – se Videre planer s. 25.
- Styringsgruppemøtet i september ble avlyst pga sykdom og andre omstendigheter. Det ble kun gjennomført gjennom en ppt-presentasjon sendt og kommentert på e-post.
- Prosjektrapporten var planlagt skrevet i september 2012, men er av ulike årsaker ikke ferdig før i februar 2013.

Datatilsynet.

Prosjekter av denne typen der personopplysninger og video / bilder blir håndtert, krever godkjenning av datatilsynet. Søknad ble sendt og godkjenning av gjennomføring av prosjekt og presentasjon av resultater. Dette gjelder også visning av videoeksempler. Samtykkeerklæringer er påkrevet og er innhentet både fra hjelpeverge og deltakere i prosjektet.

Spørreskjema og intervju

Det ble gjennomført to runder med spørreundersøkelse – en i oppstartsfasen og en i sluttfasen. Spørreskjemaene var identiske. Informantene var de ansatte rundt de to personene med døvblindhet, syv ansatte i boligen i Engerdal og to lærere fra Skådalen skole. Intervju med hver enkelt informant ble også gjennomført i løpet av første halvår. Formålet med undersøkelse og intervju var å kartlegge kompetansen og holdningene til personene i nettverket til de to deltakerne med døvblindhet, og for om mulig å kunne måle en endring i løpet av prosjektperioden. I tillegg var det tenkt at de spørsmålene som ble stilt, ville være med på å bevisstgjøre deltakerne om sin egen praksis.

Opplæring i taktil modalitet, tegnspråk og taktil kommunikasjon

Prosjektleders fokus har hele tiden vært på språk; både taktilt kulturspråk, gester og "hjemmetegn", og på bevisstheten om at opplevelsene skal være mulig å oppfatte helhetlig taktilt. Ansatte fikk selv kjenne på hvordan verden kjennes ut fra et taktilt perspektiv, altså hvordan verden oppleves i en taktil modalitet. Diskusjoner og spørsmål vedrørende kommunikasjon i praksis er tilstede hele tiden. Dette kan ikke måles i timer, selv om det er meget viktig opplæring i denne sammenhengen. Den "målbare" tiden som er brukt til opplæring til ansatte underveis, d.v.s. tid satt av til opplæring for hver enkelt person gjennom praksisperiodene samt kurstid som er satt av til formålet.

Deltakere:	Timer 1. halvår	Timer 2. halvår
Pedagog 1	9,5	8
Sommervikar	3	
Ansatt bolig 1	6,5	9
Ansatt bolig 2	3,5	5
Ansatt bolig 3	4,5	3,5
Ansatt bolig 4	10,5	10
Ansatt bolig 5	4,5	7
Ansatt bolig 6	3	4
Familie	3,5	
Pedagog 2	5,5	
Pedagog 3	5,5	
Familie	3	
Sommervikar		10

Figuren viser direkte opplæringstimer for hver enkelt ansatt/familiemedlem.

Prosjektleder har til sammen holdt 27 t høst og 20,5 t vår = 47,5 t opplæring fordelt på felles kurs og individuelle kurs.

Det har vært tett samarbeid mellom Eikholt og Regionsenteret på Skådalen i opplæringsarbeidet: Skådalen sitt prosjekt "Døvblindfødtes vei inn i språket" har hatt begge de unge guttene med dövblindhet i sitt prosjekt. Opplæring av ansatte har vært en del av begge prosjektene. Derfor har det vært naturlig å dele oppgaven mellom prosjektene. Dette prosjektet har hatt opplæring av nettverket rundt caseperson T, mens Skådalen har gjennomført kurs rundt caseperson P. Imidlertid har lærere og et familiemedlem gjennomført noen timers undervisning i dette prosjektet, og selvfølgelig er selve gjennomføringen av prosjektarbeidet med på å utvikle personalet.

Prosjektsamarbeid

Det har altså vært et betydelig samarbeid mellom de to prosjektene. Det har vært mulig å samarbeide om innhenting av empiri, og har gitt mulighet til å gjennomgå praksis og erfaringsutveksling underveis gjennom veiledning og diskusjoner i fokusgrupper.

Fokusgruppene har bestått av tolker, familiemedlemmer, ansatte og fagpersoner som pedagoger og spesialpsykolog. Mye av samarbeidet har gått på videokonferanse der også videoklipp og dokumenter ble delt på skjermen.

Tverrfaglig samarbeid i praksis

Gjennom Skådalen sitt prosjekt har vi hatt tilgang til dövblindetolker i diskusjoner om praksis, og vi har også hatt deltakelse av en tolk i deler av en prosjektuke. Samarbeid med familiene vært viktig, og ikke minst samarbeidet med Ppt i Trysil og Engerdal, representert ved psykolog Vidar Dageid. Samarbeidet har bidratt positivt og styrket prosjektet på mange arenaer. Det har gitt ulike innfallsvinkler, fordi mange faggrupper har vært samlet og diskutert praksis ut fra egne observasjoner og ut fra videoopptak. Alle har blitt lyttet til og vært med i diskusjonene. Pedagog 3 sier i en evaluering: *"Det fine er at vi ikke har fått noen svar tredd ned over hodet på oss. Vi har alle hatt mulighet til å diskutere og finne løsninger."*

Samarbeid med fagfeltet for øvrig - nasjonalt og nordisk

Gjennom prosjektperioden har kontakten med Ressursgruppe for taktil språklighehet vært en inspirasjonskilde. Utvekslingen av erfaring og planer og felles bruk av resultater når prosjektene blir ferdigstilt gir godt samarbeidsklima i feltet. Prosjektene følges med interesse fra de andre nordiske land.

3. Resultater og resultatvurdering

Funn i prosjektet

Det har styrket prosjektet at det var *to* unge menn med dövblindhet med i prosjektet. Selv om de har likheter i at de er blinde og har noe funksjonell hørsel, har de i utgangspunktet ganske ulike personlige forutsetninger. I tillegg har de ulike situasjoner, der Caseperson T er i sitt hjemmemiljø med vanlig turnus i teamet. Caseperson P er "på kurs", i et nytt miljø, med to lærere rundt seg på heltid. Noen kaller en slik tilstand for «Kursrus» - det skjer noe med oss når vi er sammen over tid, i nye omgivelser og sammen med nye mennesker. Vi får en energi som gir oss et løft. I tillegg er teamene sammensatt av personer med forskjellige egenskaper og kunnskaper.

De to teamene har forskjellige kvaliteter og erfaringer, og de har samarbeidet godt og vært med på å utvikle hverandre og prosjektet. Samtidig betyr det at det er et konglomerat av egenskaper, forutsetninger og ytre påvirkninger som kan ha vært med på å forme de resultatene vi kan se gjennom året. Jeg vil i det følgende beskrive forhold og elementer som har vært med i denne prosessen for å belyse hva som har vært med å skape variasjonene og resultatene i fremdrift og utvikling, for det er klart at det ikke er én komponent, én ting eller hendelse alene som har gitt resultater.

Meningsfullt - Betydningsfullt

Vi synes vi har greid å skape noe meningsfullt, gjennom arbeidsoppgaver og opplevelser ute i friluft, i vær og vind. Alle deltakerne ble tryggere på hverandre, på arbeid og situasjon og var mer i dialog utover i prosjektperioden. Så – i dette meningsfulle – skjer det noe spennende. Det dukker opp små historier i den meningsfulle aktiviteten. Alle ble bedre og bedre rustet til å gripe og utvikle historier som kunne fortelles: I det meningsfulle kjente, dukker det opp situasjoner som får større betydning enn resten. Det var kanskje noe emosjonelt, noe ekstra spennende, noe uventet. Det blir betydningsfullt, noe som er verdt å snakke om. (Flemming Ask Larsen, det betydningsfulle...) Det kan gripes fatt i, det kan gjentas, det kan lages en historie om, historien kan gjenoppleves – som eksempler fra Spor og krabben (Vege 2000?).

Slik var det for eksempel med plankene som ble saget og falt (Videoeksempel PLANKE SAGE FALLE). Det skjedde brått og uventet de første gangene. Det ble utvidet til en historie på taktilt tegnspråk. En historie som kunne deles av flere og gjenfortelles. Det viste seg i dette eksemplet at det var spennende for den ene gutten (T) og ble en historie som var betydningsfull for ham. Når vi gjorde det på samme måte med P, var det like spennende for ham og ble en historie han også opplevde og kunne fortelle med like stor innlevelse. Guttene bedret sin ekspressive kommunikasjon gjennom denne ene historien, og det støttet teamene og guttene selv til å bygge videre og lage flere historier.

Klare og følbare delmål, som å felle et tre og bære det frem til saga, dekke en vegg med planker og sette inn et vindu, er alle små og meningsfulle begivenheter som kunne feires. Resultatene var tydelige og kunne snakkes om. Sosiale settinger rammet inn begivenhetene. Nye bekjentskaper og relasjoner utviklet seg og fikk plass i historiene. Det er viktig å kjenne at man mestrer, og det gjør man når man utfører oppgaver sammen med mennesker man stoler på. P uttrykker dette meget presist selv i en samtale med læreren etter siste prosjektuke (Videoeksempel MESTRING): Det var ikke vanskelig å bygge, det var lett fordi han fikk hjelp av KE og RM. Aktivitetsteorien støtter også disse resultatene. Det å holde på selv, i en sosial setting, gir en vi-følelse som er viktig for mennesket.

Holistisk

Multimodal sansing er viktig for begrepsforståelse. Vi ser og hører verden rundt oss, og vi bruker også berøring, lukt og smak til å skape oss en oversikt over og forståelse av verden. For dem som mangler syn og hørsel er informasjon og opplevelse gjennom de andre modalitetene avgjørende viktig for helheten. Det kan se ut som tryggheten øker for hver uke vi er samlet, det gjelder både de døvblinde og de seende hørende samarbeidspartene. Tryggheten bunner blant annet i det å ha oversikt over scenariet. For oss seende hørende går denne prosessen ofte ganske raskt. For de døvblinde har vi arbeidet systematisk for å oppnå det. Grundig og detaljert har vi brukt følesansen,

luktesansen og smaksansen, og også de mindre omtalte sansene som har med ballanse og leddsansing å gjøre. Kroppen er brukt i arbeid med repetisjoner – og snakket om tanktilt og med stemme. Scenariene er altså innarbeidet på detaljplanet, og fordi vi kommer tilbake til det samme, gjør det samme med de samme menneskene, betyr at vi kjenner rammene bedre og bedre, og kan tillate oss å være vendt mot nye utfordringer og mot hverandre på en sikrere måte. Alle tør å ta sin plass, og for P ser det ut som han virkelig tar sin plass, og at han ser på seg selv som en som er stolt av den han er, og som er stolt av det han kan – også av at han er en som snakker.

Et eksempel er P som har gjort seg erfaringer om trær: hvor de vokser, hvordan man kan felle dem, hvordan materialer kan bearbeides, hva man kan lage av dem. Erfaringene har han fått gjennom taktil berøring, lukt og smak – og gjennom språk og begreper som er satt på erfaringene underveis. Når han siden jobber med og utforsker gulvplaten, kan han konstatere at gulvet også er laget av tre: Det lukter treverk av hendene når han har kjent på det.

Språkliggjøring

Det er viktig å språkliggjøre hendelsene, fordi vi ser at begge de unge mennene selv forsøker å gjøre det. Videoklipp viser at de kommenterer eller beskriver opplevelser og inntrykk, enten henvendt til sin partner, eller til seg selv. For hørende og seende partnere er det viktig å være oppmerksom på de taktile detaljene, fordi det er perspektivet de snakker ut fra. Eksempler på dette er T som beskrev hvordan hammerslagene kjentes når kneet var inntil veggrammen, og P som beskrev hvordan fingeren arbeidet for å få skrudd inn skruen, og hvordan treet falt i forhold til hans egen kropp (retning).

Tegn som ble brukt i mange og varierte situasjoner, som tegnet TRE, fikk sin plass i vokabularet hos T. Når han kjente juletreet og mor oppfattet tegnet TRE, kunne hun svare og tolke uttrykket hans raskt ut fra situasjonen. Det felles kulturelle tegnet utløste en felles forståelse av tema, og både gester og kroppsspråk fikk tillagt mer lingvistisk betydning i sammenheng med tegnet hun har sett. Det frigjør med andre ord for en forhandling om mening, og gestene blir tillagt større lingvistisk betydning fordi begge visste at de snakket om det samme. Dermed ble det lettere å tolke de ukonvensjonelle gestene inn i scenariet.

Når tegnene og uttrykkene jobbes aktivt med – når personen med døvblindhet skjønner at det er *språket* vi har fokus på, at han holder på å lære taktilt tegnspråk, kan det være riktig å instruere utførelsen av tegnene. Da er det godt å ha naturlige situasjoner der vi kan vise at andre også arbeider og øver på å gjøre tegn. Den døvblinde kan være tredje part og erfare hvordan to andre øver for å gjøre det riktig og tydelig. P viste en nysgjerrighet og interesse både for hvordan han selv kunne gjøre tegnene, og for lærernes utprøving av taktilt språk.

Hånd i hånd i språkliggjøring med fokus på tegn og tilgang på et språk, var også bevisstheten rundt de døvblindes egne gester og språklige konstruksjoner. Det kan være situasjoner de ikke har tegn for, som eller der de taktile inntrykk gir dem mot til å forme sine egne beskrivende gester taktil ikoniske gester/tegn. Eksempler på dette er ulike måter å beskrive saging på, eller hvordan skrutrekkeren brukes. Pilotprosjektet til Skådalen, «Døvblindfødte menneskers vei inn i språket», diskuterte mange av disse gestene i fag- og fokusgrupper. Erfaringene fra disse møtene ble tatt tilbake til personal og deltakere på kommunikasjonskurs i hvert av teamene, slik at erfaringer fra analysene kom umiddelbart tilbake til praksis hvor de kunne utvikles videre.

Utvikling av språklig praksis

Vurderingene av språklig utvikling er gjort på bakgrunn av to utvalgte videoklipp fra hver av personene med døvblindhet: ett som ble valgt som «baseline», der teamene rundt hver av guttene valgte ett klipp som viste noe av de beste i kommunikasjonen der de unge mennene var i sin språkutvikling ved oppstart av prosjektet. Det siste klippet for begge er fra slutten av prosjektperioden og representerer og dokumenter elementer som også er observert gjennom prosjektperioden. Vurderingene er gjort separat for hver av de to deltakerne i det følgende:

Caseperson P

Den unge mannen (15 år) med døvblindhet var allerede i en god språkutvikling da prosjektet startet sommer 2011. Med støtte i taktil kommunikasjon kunne han uttrykke mye, også tanker om personer og handlinger utenfor her-og-nå. Et videoklipp fra Skådalen skole er valgt som baseline for prosjektet: "Mor og Flexiboard" fra september 2011. Det er et 6 minutters klipp der P og hans lærer T snakker sammen taktilt om at mamma ikke har hørt på Flexiboardet og at han vil ta det men hjem så hun kan få høre det.

De bruker et dataprogram, Sarepta, der de skriver inn det de snakker om og får det ut i syntetisk tale. Hjelpemiddelet både motiverer og styrker kommunikasjonen dem imellom. Videoen viser en gutt som gjerne vil uttrykke seg og som gjennom dialogen med lærer og ved felles støtte av Sarepta, klarer å resonnerer og sette ord på tankene og komme frem til en løsning. De bruker 6 minutter på denne lille samtalen, de har god tid og P får tid og rom til å sette tegn/uttrykk/ord på tankene sine.

For den unge mannen og teamet hans var det viktig å finne nye muligheter for utvikling, og utfordringer nok for å lokke frem det ekspressive språket. Manglende tilgang på tilpassede utfordringer kan føre til deprivasjon, det har vi dessverre sett mange eksempler på i døvblindefeltet gjennom årene. Det er en sårbar tid i overgang mellom skoletid og voksenliv. Det er helt essensielt at det legges til rette for muligheter som kan sikre en videre utvikling av både interesser og personlige egenskaper.

For P har det vist seg at aktiviteten som ble skapt i Engerdal, var midt i blinken for ham da: Aktiviteter som oppleves som spennende og utfordrende, og som samtidig er helhetlige og tilrettelagte. Spesielt de miljømessige aspekter der sosiale møter, kommunikasjon og utvikling av språk var i fokus. Repetisjoner av arbeidsoppgaver og bevegelser, sammen med repetisjoner av tegn og gester brukt i forbindelse med

arbeidet, har gitt umiddelbare resultater hos P. Han har kunnet gjenfortelle ting han har gjort, og sammen med hvem, på en måte som ble bedre og bedre gjennom prosjektet. Det har gjort at P kunne vise frem sin kompetanse, på en måte som setter krav til dem som er rundt ham og ikke minst til de som skal legge til rette for ham videre i livet.

Hørselen gir P en god omverdensforståelse, og i mange situasjoner kan han forstå og svare på det som blir sagt. Noen vil kanskje hevde at når hørselen slik den er, og han kan forstå så mye av talespråk, kan dette utnyttes bedre. Men den kommunikasjonsformen rommer overhode ikke hans kognitive kapasitet og refleksjon. Det blir en enveis samtale fra hans partnere, med JA og NEI som svar fra P. Prosjektet har vist at når han har mulighet til å uttrykke seg med taktilt tegnspråk, kan han fortelle hva han tenker og føler uten at partnerne trenger å gjette og spørre riktig spørsmål for å komme frem til tankene hans. På den annen side er det viktig å forstå hvor viktig hørselen er for ham i kommunikasjon, blant annet som en solid støtte i avlesning av taktile tegn.

Nettverket til Caseperson P hadde i oppstarten av prosjektet et stort ønske om at P skal få et bedre ekspressivt språk. De første ukene i prosjektet så vi at P språklig gjerne lyttet (også taktilt), men var selv lite ekspressiv gjennom arbeidsdagen, selv med oppmuntring og støtte. Etter arbeidsdagens slutt tok teamet seg tid til en oppsummering av dagen, ved hjelp av dataprogrammet Sarepta. Da ble han mer ekspressiv, og kunne gjengi dagens hendelser meget detaljert. Han tok i bruk alle de nye tegnene som var introdusert i arbeid og opplevelser gjennom dagen, på sin egen måte i sine egne fortellinger.

Det vi videre så gjennom prosjektukene, var ivrige kommunikasjons-partnere som gjerne delte sin kulturelle måte å være på. Vi ser på video at Caseperson P lar seg mer og mer lokke til å svare og kommentere under arbeid og opplevelser, og også kjenne på at kommunikasjonspartnere snakker taktilt og øver seg på tegn.

Det skjedde flere endringer i språkpraksis gjennom året. P ble mer språklig ekspressiv i arbeid og aktivitet. Det skjedde også en endring i samtale etter endt dag. Dialogen om dagens hendelser ble spennende nok i seg selv, slik at Sarepta ble en forsinkelse i samtalen. Kommunikasjonsverktøyet som før hadde vært motivatoren til å skulle snakke, ble lagt til side, og samtalen kunne flyte lettere. Samtalen ble interessant i seg selv og begge samtalepartnere trivdes og var engasjert i historiefortellingene.

Det siste videoklippet er fra den siste prosjektuken i mai 2012: "MESTRING". Samtalen som foregikk på skolen etter endt uke, er et godt eksempel på hvordan samtale og innhold har endret seg gjennom året. Her forklarer P om gleden ved å mestre arbeidet sammen med snekker K E, om frustrasjon når han måtte dele oppmerksomheten til snekkeren med Caseperson T, om at han derfor ble lei seg. Han likte at R M kom og var sammen men ham istedenfor og at det var greit at de kunne gå litt rundt sammen. På spørsmål fra lærer, svarer han at han gjerne vil reise til Engerdal og Caseperson T igjen, at det ikke er vanskelig å jobbe der, fordi han får hjelp av K E og R M, og da er det lett.

Beskrivelse av kjennetegn

...for språkutvikling hos personer med medfødt døvblindhet og deres partnere .

Vi så en forbausende god videre språkutvikling hos Caseperson P i løpet av dette året som prosjektet varte. Det kan være mange grunner til dette. Han var og er i en alder der modning og utvikling normalt skjer. Skådalen sitt prosjekt «Døvblindfødtes vei inn i språket» har også gått parallelt gjennom året. Det prosjektet involverte også andre nærpersion i arbeid med språk og språkopplæring. Erfaringene fra vårt prosjekt var imidlertid gjennomgangstema og eksempler hentet herfra, slik at prosjektene sammen har trukket i samme retning og utfyllt hverandre. Vi må derfor anta at arbeidet rundt BUA-MI og vårt prosjekt har vært et sentralt element i arbeidet med språkutviklingen. Arbeidet med Bua-mi i prosjektet har bidratt til nye erfaringer og nye situasjoner å snakke om. Det ga en felles ramme, felles scenarier, som inneholdt mye og variert man kunne snakke om både av hendelser, mennesker – og ikke minst følelser.

Videoene viser at P sin kommunikasjon endret seg underveis i arbeidet og ble bedre for hver prosjektuke. Omgivelsene ble mer og mer kjent etter hvert, han ble tryggere i settingen. Det så ut som det frigjorde energi, ga trygghet og mestring, konsentrasjon og kommunikasjon når rammene ble kjent.

Er det ikke slik at det er lettere å kommunisere når helheten er tydeligere? Vi tror rammene og innholdet ble tydelige også i *taktil* modalitet. Selv om vi antakelig ikke klarte å være helt og holdent taktile i vår egen måte å oppfatte verden på, var vi bevisste på det taktile aspektet, gjorde mest mulig tydelig taktilt, slik at det var mulig å oppfatte gjennom taktil modalitet, i tillegg til lukt og smak. For eksempel ble det jobbet med mange aspekter ved et tre som blir til tremateriale: sage, dytte, falle, bære, kutte, det lukter og smaker av treet. Repetisjoner og variasjoner av planker, bjelker, pinner, ja også ved og kvister, som lukter og smaker tre. Slik blir verden sammenhengende. Ordet og tegnet TRE får et mentalt innhold og mening. Sammenheng gjør at vi kan stille spørsmål og undres over nye ting i det kjente. Som når store plater som vi lager gulv av lukter det samme. Er det også laget av tre? Slik observerte vi P da vi arbeidet med BUA. Han sto og luktet på hånden sin etter at han hadde jobbet med å sage gulvplate. Når lærer spurte hva han tenkte på, svarte han at gulvet luktet tre.

Kommunikasjonen til Caseperson P fremstår ikke som like god uavhengig hvem han snakker med. Han selv og hans kompetanse er stabil. Det må altså være i hans samtalepartner og relasjonen mellom dem at forskjellene finnes. For eksempel er begge lærerne dyktige, kan mye taktile tegn, kjenner P meget godt, har gode relasjoner og har samme utgangspunkt og kontekst – men den ene får ofte frem bedre nyanser og tanker hos P enn den andre. Kommunikasjonspartnerne til Caseperson T var av og til i samtale med P. Det var interessant for ham, men mangel på godt og tydelig taktilt tegnspråk var med på å sette grenser for hva de kunne snakke om. Men tegnspråkkompetanse alene er heller ikke nok til å komme i en flow som er god for P. Prosjektleder, som kjent ham, hadde gode taktile tegnspråkkunnskaper og som hadde samme opplevelser og kontekst, var ikke noen god nok samtalepartner for P hvis han skulle vise hva kunne.

Det er interessant å beskrive hva som gjemmer seg i en samtale mellom P og en partner når kommunikasjonen flyter som best. Kanskje kan det gi et innblikk i hva som må til.

Bakgrunnsinformasjon og videoklippet MESTRING lå til grunn for disse observasjonene:

Caseperson P sine egenskaper:

- God hukommelse, kan huske hvem han har gjort hva sammen med i detalj. Husker tegn han har fått tydelig presentert i god sammenheng, etter få repetisjoner.
- Sosial, liker å bli kjent med nye mennesker.
- Glad i musikk
- Fysisk i god form, kan gå og løpe langt
- Forsiktig og sensibel
- Bruker taktilsansen aktivt, både med hender og kropp
- Bruker smak- og luktesansen aktivt i utforskning
- Hørsel, men ikke helt klart hvordan den er funksjonell, men lyd gir mening og han kan forstå kompliserte sammenhenger når kontekst og lydforhold er gode rammer for samtalen.
- For selv å utvikle et ekspressivt språk, er han nødt til å få taktile tegn fra partner sammen med tale. På den måten kan han lære både begreper gjennom talte ord og tegn parallelt og kan lære å uttrykke seg med tegnspråk.
- Hans ekspressive språk er tegnspråk som støttes taktilt av partneren.

Pedagog 3 sine egenskaper:

- Gode kunnskaper i tegn til tale. Hun har et arsenal av tegn å ta av, og henter inn de tegn og uttrykk hun trenger uten å bruke konsentrasjon og krefter på det.
- Kunnskap og erfaring i å gjøre tegn og uttrykk taktile. (Tegnspråk, som er et visuelt språk, er ikke nok i seg selv. Det å gjøre de visuelle tegnene om til taktile tegn, krever trening og omtanke. Både håndformer og bevegelser kan være umulig å oppfatte i avlesning hvis tegnet ikke gjøres sakte / tydelig nok eller vises i sine fulle aspekt. Noen tegn egner seg bedre taktilt enn andre, og det kan være lurt å velge et uttrykk der tegnet er tydeligst taktilt.)
- Har erfaring i å avlese P sine uttrykk. (Det å se/ oppfatte at det kommer et uttrykk eller tegn, krever en erfaring i oppmerksomhet og konsentrasjon om de visuelle inntrykkene. Det er også viktig for å kunne sortere hva uttrykkene kan bety uten å "falle av" og miste videre kommunikasjon fordi man er så fokusert på mulig betydning.)
- Kunnskap og erfaring i P sin kompetanse. (Partneren må vite noe om samtalepartnerens kompetanse. Hva denne personen har av kunnskap og erfaring, er viktig for å legge forventninger til og innhold i samtalen på riktig måte.)
- Kunnskap og erfaring om P sin måte å bruke tegn på. (Partneren må også vite på hvilken måte man kan forvente at initiativ, uttrykk og tegn kommer, og vite hvordan man holder dialogen flytende.)
- En varsom måte å lytte til P sine språklige uttrykk. I dette tilfellet er det viktig at det er en partner som er lyttende og varsom lenge nok til at P får tenkt seg om uforstyrret og formulert tegn i sitt eget tempo.
- En støttende måte å gjøre tegnene forståelige. Det er viktig for P å ha en partner som ikke overkjører ham med "riktige" tegn, men som støtter taktilt de tegnene og uttrykkene han initierer. Det ser ut som den taktile støtten gjør

at han kan finjustere håndformer og bevegelser, slik at de blir forståelige i kontekst sammen med partner.

- Hun har likevel en drivende og lokkende måte å snakke på.
- Hun har stor tro på hans kompetanse.
- En bakgrunnskunnskap som gjør at P sitt språk og initiativ blir satt inn i sammenheng og kan inngå i en dialog. Når partneren kjenner P sin forutsetning og kunnskap, og har de riktige forventningene til at han KAN og legger situasjonen til rette, får hun P med inn i en dialog de begge kan mestre.
- En god relasjon til sin kommunikasjonspartner. Det er ikke lett for andre å komme rett inn i en dialog med P der han viser hva han kan. Det krever opparbeidelse av tillitt og forventninger, og med en trygghet som gjør at begge kan teste hverandres grenser og utfordre hverandre nok.

Relasjonen mellom P og T:

- De har opparbeidet en god relasjon over tid.
- De kjenner hverandres grenser.
- De kjenner hverandres begrensninger.
- De stoler på hverandre, hun på at han kan, han på at hun forstår (Trust: Markova(2008), Johannessen(2009)).
- Begge kjenner historien, for å kunne samfortelle den.
- Begge har GOD TID til samtale og å lage historier sammen.
- Felles tegn og ordforråd.
- De tør å forhandle om meningen.
- De tør å oppklare usikkerhet / misforståelser.
- De er tilstede for hverandre. De er likeverdige i samtalen. De møtes som mennesker som ønsker den andres tilstedeværelse.
- Lærer T er en tydelig person som er den pådrivende part, men uten å overkjøre P. Hun er som oppfordrer ham til å bli en snakker.
- Det er iver og glede i samværet.

Noen har lurt på om P sine tegn virkelig er hans egne eller om det er samtalepartnerne som former tegnene for ham og ikke han selv som sier det. Men dette tilbakevises på det sterkeste av flere som har vært i dialog med ham, både lærere og tolker. De sier at det er han selv som uttrykker seg. Men han trenger god taktil støtte og hjelp til å artikulere tegnene – altså til å forme tegnene nøyaktig. Vi kan se videoeksempel på lærer T som støtter ham og kanskje gir ham en ekstra puff for å si det tegnet eller støtter ham ekstra mye i å utforme tegnene, men da har hun et kontrollspørsmål, f. eks «var det SPENNENDE du sa?» og så svarer P enten NEI, eller bekrefter med et JA. Hvis det er feil, prøver de igjen. Det er han selv som formulerer det han skal si.

Caseperson T

T (26 år) var også i en spennende språkutvikling da prosjektet startet. Han forsto veldig mye mer enn han selv uttrykte. Han forsto mye av det han oppfattet gjennom hørsel og det som var taktilt tilgjengelig, både omgivelser og tegn. Egentlig er det riktigere å si: han forsto mer enn *omverdenen oppfattet* at han selv uttrykte. Han hadde oppmerksomhet mot sine samtalepartnere, og var henvendt og uttrykksfull. Bevegelsene hans var raske, og det var vanskelig å skille mellom hva som var meningsfulle gester og tegn, og hva som var «ufrivillige bevegelser». Bevegelser som f.

eks. klapping og gnibevegelser på kroppen ble ofte ikke sett på som meningsfulle uttrykk. Gestene ble uttrykt så hurtig at de som oftest ble ikke sett eller de ble oversett. Han tok ofte samtalepartnerens hender og viste f.eks hvordan han ønsker at de skulle holde rundt ham når de var sammen. Han kunne også ta partnerne med og føre dem til et annet sted i rommet og viste at han ville de skulle gjøre noe sammen. Hvis de ikke forsto ham, gjorde han det kanskje selv isteden – som å hente melk fra kjøleskapet eller finne frem smørpakken.

Selv om dette tilsynelatende er konkrete her-og-nå- situasjoner, kunne det se ut som det faktisk var symbolske handlinger. Smørpakken ble et symbol for at han ønsket et slik besøk som når smøret står på bordet sammen med kaffe og vafler. Dette eksemplet er tatt frem i flere anledninger og vært et eksempel i 6-space analyse (Ask Larsen, F 2006), med relevans og referanse til noe som er i den felles hukommelsen mellom ham og kommunikasjonspartneren.

Det ble valgt en video fra mai 2010 som «baseline» for denne unge mannen. På videoen sitter han i en samtale med ansatt M, som han har kjent gjennom mange år og som han har mye historie sammen med. Hun initierer en samtale om å reise på setra, og bruker stemme med noe taktil støtte som GÅ og DU. Ordene gir mening for T og han viser med hele seg at han er med på historien, og tegner selv navnetegnet til en person, CO, som er en naturlig del av historien om setra. Det gjør han hele tre ganger uten at M ser det. Hun introduser CO med ord og navnetegn etterpå. Det er helt vanlig at det er lettere å se slik i analyse av video i etterkant, og videoen viser hvor kompetent T er, og at han lar seg trekke inn i dette kjente mentale scenariet som M presenterer.

M er en kompetent person som har jobbet med T i mange år. Hun har fått opplæring i tegn og taktile tegn i perioder, og veiledning sammen med resten av teamet, fra regionsenteret for døvblinde. Noe av utfordringen til M og de andre som er samtalepartnerne til T, er at hendene hans kan være vanskelig å lokke med i en taktil samtale. Diskusjonene går om hvor mye han skal «presses» til å lytte til andres hender, altså om man skal holde hans hender ganske fast i egne hender når man snakker tegnspråk. Begrunnelsen for å gjøre dette, er at han skal vite at andre faktisk ønsker å si ham noe, og at dette er måten de ønsker å si det på. Noen ganger følger han med selv, og lytter i korte perioder.

Teamet rundt T uttrykte selv ønske om at kompetansen bør heves ytterligere – for at han skal kunne ha sansemessig tilgang på et språk han selv kan uttrykke seg på. M og hennes kollegaer trenger øvelser i å avlese de gester, tegn og uttrykk T har, og kunnskap for å tro på hans kompetanse. Dette har dette første prosjektåret gått med til. Selv om vi kunne se en utvikling i T sitt ekspressive språk gjennom dette ene året, er det grunn til å tro at mer tid vil gi bedre resultat. Med mer innsats og kunnskapsheving hos hans nærpå personer over tid, vil det være mulig å støtte hans språkutvikling ytterligere. Det er ressurskrevende både av tid og penger, men det vil kunne vise hvor mye som må investeres i samtalepartnerne for å kunne gi denne unge mannen med døvblindhet de samme muligheter som andre for å kunne ta ut sitt potensiale.

Video av T og saging er demonstrer noe av dette resultatet. Samtalepartnerne tegner SAGE i mange sagesituasjoner, og dette tegnet gjøres mer taktilt ved at den aktive hånden med B-hånd gjøre sagebevegelser oppå den passive hånden, som kan formes som en planke. Dette tegnet bruker T selv i flere situasjoner. Videoen viser at når han er

med på sagingen, kjenner han bevegelsen best ved pannen, fordi han lener seg over arbeidet. Når han selv snakker om sagingen etterpå, legger sagetegnet mot sin egen panne, og tegnet blir derfor annerledes og vanskelig å oppfatte. På en video ser vi partneren som faktisk ser tegnet og skjønner at dette er et meningsfullt tegn, men hun ser ut som et spørsmålstegn fordi hun ikke forstår. Dette videoklippet er brukt i undervisningen av teamet etterpå, og analysene gjøre at teamet blir gode til å se og avlese dette uttrykket. I et senere videoklipp ser T i arbeid sammen med to andre, da han igjen bruker uttrykket / tegnet SAGE mot pannen, og hvor han i tillegg sier HER og lokaliserer hvor på platen sagingen skjer. Den ene av samtalepartnerne svarer ham ved å bekrefte at hun har sett hva han tegner, og svarer JA HER.

Denne filmen har vært videre i arbeidet med hvordan kommunikasjonen kan utvides ytterligere med å snakke videre om sagingen, gjerne med å bruke flere taktile tegnspråk tegn som kan utvide hans tegnforråd.

Et annet eksempel er en observasjon av en kommunikasjonssituasjon som ledet til en god diskusjon med teamet:

T pekte mot noe på bordet, med en bevegelse som så ganske tilfeldig ut, hånden sveipet liksom tilfeldig over bordet foran ham et kort øyeblikk. Partneren så det, tok hånden hans, gjorde samme bevegelse sammen med ham og spurte HVA???. Han svarte etter å ha tenkt seg om: SOM VANN + SLIK (Gest der fingrene på høre hånd griper om den venstre pekefingeren og trekker med en bevegelse så hendene forsvinner fra hverandre igjen). Partneren gjentok begge gestene, på hans artikulasjonssteder. Partneren visste at SOM VANN-gesten gjerne er noe å drikke, og kunne være logisk når han pekte mot bordet. Mor var i nærheten, og sammen ropte de på mor og ba om å få SOM VANN + SLIK. Mor kjente heller ikke denne siste gesten, men hentet et glass vann. T tok glasset fornøyd og tok et par slurker, men det så ikke ut som han var *helt* fornøyd med innholdet. De kom ikke nærmere en løsning på dialogen da. Senere på kvelden var det flere i boligen samlet, og diskusjonen dreide seg om denne gester SLIK. Da fikk en av de andre i boligen en lys ide. DA hun var nede og mjølket kua forrige uke sammen med T, gjorde de tegnet for MELK taktilt. De smakte på melken der, og selvfølgelig har han jo alltid drukket melk. Og snakket om melk. Men for å gjøre det tydelig for ham, hadde hun liksom mjølket ordentlig med sine hender rundt hans pekefingre. Det hadde hun fortsatt med i alle sammenhenger om melk eller på. Kunne det være det taktile sporet av hennes måte å plassere tegnet på?

Teamet begynte å bruke tegnet videre på den måten, og det har i hvert fall for noen blitt et felles kulturelt tegn for melk. Uttrykket ser annerledes ut avhengig av hvem som snakker og hvem som lytter, men tegnet er forståelig og er i bruk i dialoger.

Dette eksempelet blir brukt på hvordan vi kan se etter gester, dyrke dem, diskutere dem og fortsette å bruke dem i en felles utvikling av et kulturspråk som kan utvides i alle retninger etter hvert, hvis vi holder fokuset på *språk*.

Resultatet fra denne prosjektperioden for caseperson T ender i de overnevnte eksempler, og et ønske og en plan om å følge ham og hans personal ett år til, for å se om intervensjonen i nettverket vil ha en god effekt på hans språkutvikling, med en tilsvarende beskrivelse som er utført under caseperson P.

Et forlengt prosjekt vil kunne følge ham og en eller to av hans omsorgspersoner i nettverket gjennom ett år til. Det utvidede prosjektet vil fortsette med intervensjon, videre samarbeid og mer tid til å la den unge mannen med døvblindhet få være i et miljø som nå har mer fokus på språk enn noen gang før, og en høyere kompetanse på kroppslige uttrykk, taktilt språk og språkutvikling.

Identitet og vennskap

Det har vært spennende å se hvordan den tilrettelagte situasjonen har ført til muligheter for utvikling av vennskap og nye nettverk. Det har vært en økende interesse for hverandre mellom de to unge menn med døvblindhet. De har sittet mye sammen i pauser og rundt bålet, og blitt mer og mer oppmerksomme på hverandre og nærmet seg hverandre og blitt kjent med hverandre på sin måte og under sine forutsetninger. De kjenner hverandre nå, regner med hverandre og caseperson C har også beskrevet denne relasjonen gjennom å si noe om at han vil tilbake til Sømådalen og til caseperson T og at det er hyggelig. Han har også beskrevet opplevelsen av de sosiale relasjonene som oppstår i arbeidet, og hva det gjør med ham følelsesmessig. Det viser at han også gjennom prosjektet har fått støtt i å utvikle noe av sin identitet som en ung mann gjennom å mestre arbeidsoppgaver sammen med snekkeren og traktorføreren som også er menn og hans venner. (videoklipp MESTRING)

For personalet

Både pedagogisk leder RM og mor uttalte mot slutten av prosjektperioden at fokuset til personalet hadde endret seg. Tidligere hadde de 30 minuttene overlapping ved vaktskifte blitt brukt til å finne ut av for eksempel hvem som tømmer søppel eller hvem som har glemt det. Under prosjektperioden har fokus endret seg. De ansatte har mer og mer fått fokus på T sin måte å kommunisere på, ivrige av å ha sett gester og tegn, ivrige etter å formidle gode situasjoner, filmsnutter de har tatt etc. Overlappingen ønsker de å bruke til å utveksle informasjon om hva de har gjort og kommunisert om. Se ellers avsnittet om spørreundersøkelse, s. 23.

Personalet i Sømådalen sier de har en unik arbeidsplass i Distrikts-Norge. Men denne typen bolig og faglig utvikling kan de ikke ha isolert. De har alltid hatt – og spesielt nå gjennom prosjekter og tverrfaglig samarbeid – det de karakteriserer som et «sugerør inn i fagmiljøet». Dette er en forutsetning for å kunne drive som de gjør. Det siste året med samarbeid med både dette prosjektet og Skådalens prosjekt «Døvblindfødte på vi inn i språket» har gitt dem noen perspektiver på samarbeid med fagfelt og veiledning. Dette prosjektet håper disse erfaringene kan beskrives og gi andre boliger en ny innfallsvinkel i hvordan fagfeltet kan bidra til å gjøre arbeidsplassene mer interessante og aktive i fagutvikling for egen og andres nytte.

Lærerne fra Skådalen skole for døvblinde satte stor pris på opplegget i Sømådalen. Det ga et utviklende og velkomment tilskudd til skoleåret for caseperson P. De fikk selv være

med å utvikle kunnskap og dele sin kompetanse med alle sine samarbeidspartnere, slik at alle satt igjen med en større kunnskap enn de gikk inn i prosjektet med.

Skolen ønsket å fortsette aktiviteten også etter endt prosjektperiode. De tok initiativ til å fortsette sitt videregående tilbud til Caseperson P for skoleåret 2012/13, slik at samarbeidet mellom de to teamene kunne fortsette. Dette blir også sett på som et godt resultat fra prosjektets synsvinkel.

Digital tegnordbok

Lærerne utviklet en egen digital tegnordbok med bilder av gloser / taktile tegn som ble brukt og utviklet om temaene i prosjektet gjennom perioden. Denne tegnordboken delte de med teamet til caseperson T.

For fagmiljø

Når boligen i distriktet sier samarbeid med et fagmiljø er en forutsetning for at de kan drive som de gjør, er det også et motsatt perspektiv som er viktig. Det at fagmiljøet får lov å ha et «sugerør inn i praksisfeltet» er en forutsetning for at fagutvikling kan foregå. Boligen i Sømådalen og viljen til å bidra inn i slike prosjekter med sin positive innstilling og samarbeidsevne, er gull vert for fagmiljø og dets kompetanseheving. Erfaringene fra prosjektet har blitt delt med fagfeltet underveis i prosjektet gjennom bl.a en workshop på NVCs Nordiske konferanse på Soria Moria i mai 2012. Resultater vil bli presentert i Ressursgruppe for taktil språklighet, og i norske, nordiske og internasjonale faglige sammenhenger.

Spørreundersøkelsen

Med spørreskjema før og etter prosjektperioden var det ønske om å finne noe som kunne måles. I tillegg var det tenkt at de spørsmålene som ble stilt, ville være med på å bevisstgjøre deltakerne rundt sin egen praksis.

Om tegn og tegnspråk

De fleste følte de kunne flere tegn på slutten av prosjektperioden enn da det startet opp, både av tegn generelt, og særlig av tegn om spesielle tema. Tegn og tegnspråk fløt lettere for alle etter gjennomført prosjektperiode. Det å fine rett tegn rett tegn når de trengte det gikk lettere for de fleste, selv om 5 svarer at det fortsatt vanskelig noen ganger.

Om egen praksis

Spørsmålene rundt egen praksis (= bruke stemme vokalt, og taktile gester og tegn) viser en endret bevissthet til hvordan de praktiserer sin kommunikasjon. Svarene på slutten av perioden viser et riktigere bilde av hvordan kommunikasjonen foregår enn i begynnelsen, for eksempel hvor mye som blir sagt verbalt uten å bli støttet taktilt. Selv om scoringene har gått ned i forhold til "best praksis", viser videoklipp at alle har blitt bedre. Det viser at egenvurderingene og bevisstheten rundt egen praksis har økt.

Spørsmål angående egen praksis i å lytte / avlese viser at totalt sett har alle blitt bedre enn de var til å oppfatte gester og tegn hos sin døvblinde partner, og scoringene på om de kommer frem til forståelse om hva gestene og tegnene betyr, har også økt noe. Dette stemmer også med de observasjoner og videoklipp som er gjort.

Spørsmål angående språklig praksis i å skape historier i kommunikasjonen, er det ujevn resultat i scoringene. Det kan skyldes både en større bevissthet om hva de virkelig gjør i

praksis, og at de samtidig har blitt tydeligere og mer på offensiven i egen språklig praksis. Observasjoner og videoeksempler bekrefter dette.

Det ser ut som spørsmålene i undersøkelsen var så detaljert og spesifisert at det var vanskelig å svare på enkelte punkter i oppstarten – fordi informantene ikke var bevisst nok om terminologi og hvordan de selv praktiserte i sitt arbeid.

Observasjoner og video viser imidlertid også bl.a. at flere undervurderte sin egen kompetanse.

Avsluttende runde med spørreskjema var for mange mer realistisk .

Bevisstheten rundt bruk av kulturspråk og holdning til Caseperson T sine egne gester og tegn er blant de punktene som har økt i positiv retning, noe som kan sees både i spørreundersøkelse og i analyse av video.

4. Oppsummering og konklusjon

Ett års arbeid i språkutvikling hos unge menn med døvblindhet er lite tid å måle utvikling og resultater. Likevel har vi sett mange positive tendenser og en utvikling som gir håp om at dette er en god og fruktbar vei å gå.

Byggingen av BUA-MI har gitt gode forutsetninger for språkutvikling. For å kunne være i dialog om verden, må den være forståelig. Arbeidet med BUA-MI har vært lite nok å favne taktilt, og stort nok til å bli meningsfylt. Det meningsfulle arbeidet som har vært overskuelig nok fra et taktilt perspektiv, har gitt rom for overraskelser og opplevelser som setter spor både fysisk og følelsesmessig. Det har gitt rom for historier og samtaler.

For å kunne dele historier er det nødvendig å kjenne nok til hverandres språk og uttrykk. Derfor har intervensjonen underveis bestått i opplæring av personal og nære nettverk, der både taktilt tegnspråk, å lære om gester, taktile øvelser og videoavlesning har vært en viktig del av prosjektet. Dette er et ansvar som ligger på de hørende seende samtalepartnere. Likevel har personene med døvblindhet vært med på å vise vei. De har vært med å kjent på sine partnere som øver seg. De har vist med hender, kropp og uttrykk hva som er viktig fra et taktilt perspektiv. De har uttrykt seg tydelig, og videoopptak viser dette. Videoene som viser deres perspektiv, kapasitet, språk og uttrykk er brukt videre i arbeidet og har vært de vesentlige bidragene til utvikling.

Slik har personene med døvblindhet fått fremstå som kompetente personer med et språk som kan favnes og utvikles av gode samtalepartnere. Samtalepartnere har vist at de gjennom å fremstå som tydelige, by på seg selv og et kulturelt sanselig språk, kan være med å støtte språkutviklingen til personen med døvblindhet.

Det er ingen helt ny kunnskap – mange år med utviklingsarbeid, teoretiske funderinger og praktisk arbeid har gitt et godt fundament. Prosjektet har vært med å sy dette sammen til en helhet. Det er nok mange som har tenkt at det må være slik, men det er ikke mye dokumentasjon gjennom systematisk utprøving, observasjoner fra utprøvingene, fra filmopptak og i praksis å følge team over tid og dokumentere deres erfaringer og deres fremgang.(både døvblinde og deres partnere).

Konsekvensen av frambrakte resultat er at det nok ikke finnes en enkel og billig løsning for å gi et godt tilbud med pedagogisk og utviklingsmessig innhold for å utnytte potensialet til personer med medfødt døvblindhet. Det er et konstant utviklingsarbeid, fordi det ikke finnes en fasit om hvordan det skal gjøres. Hver enkelt person med døvblindhet trenger tilpasninger til sin spesifikke kombinasjon av syns- og hørselsproblematikk.

En ny prosjektsøknad om prosjektforlengelse i ett år til ble godkjent og midler til et mindre prosjekt med caseperson T ble innvilget. Prosjektet vil imidlertid gå som året før med begge deltakerne, siden caseperson P og hans team ønsker å fortsette sitt arbeid rundt BUA-MI på videregående i Skådalen skole for døvblinde.

Videre planer

Prosjektet har skal presenteres på følgende steder:

- 01.09.2012 *BUA-MI Språkutvikling gjennom meningsfull aktivitet* presentert og brukt som kurs for personal og ledsagere under kurset "Naturskulptur" i Sømådalen.
Presentasjonen ble gjort to ganger, slik at alt personal og alle ledsagere kunne delta på presentasjon / kurs. – gjennomført.
- 23.09.2012 *BUA-MI Språkutvikling gjennom meningsfull aktivitet* presentert for et filmteam fra Statped som fulgte en av brukerne på DbI outdoor activity week, møte i Stirling, Skottland. EN kort presentasjon som ble utgangspunkt for diskusjon om bruker, perspektiver og taktill språk. – gjennomført.
- 27.09.2012 *MY-LITTLE-CABIN Language development through meaningful activities* Presentasjon for Joe Gibson, prosjektleder for DbI outdoor activity network , Glenmore lodge, Scotland. – gjennomført.
- 23.10.2012 *BUA-MI Språkutvikling gjennom meningsfull aktivitet* presentert på Nordisk VelfærdsCenter , NVC Dronninglund, Nordisk kurs om Taktill språklighet, for personal og fagkonsulenter. – Gjennomført.
- 28.11.12 Presentasjon for PPT , skoleledelse og lærere på videregående skole, Karasjøk – gjennomført.
- 02.05.2013 *BUA-MI Språkutvikling gjennom meningsfull aktivitet* presentert på Nordisk VelfærdsCenter , NVC Dronninglund, Nordisk kurs om Taktill språklighet, for personal og fagkonsulenter.
- August 13 DbI 8. Conference, Lille, France: *I can do it – with my friends*. Workshop med presentasjon fra prosjektet, med vekt på identitet og narrativitet.

I tillegg:

- Prosjektavslutning med presentasjon, Eikholt, høst 2013
- Samarbeid med ressursgruppa for taktil språklighet:
Ressursgruppen planlegger en felles utgivelse / presentasjon av de pågående / nylig avsluttede prosjektene rundt taktil språklighet, i løpet av høsten 2013 og våren 2014.
- Ideer for distriktsutvikling av spisskompetanse:
Johnsgård og Engerdal kommune ønsker å bruke den kompetansen de er i ferd med å etablere i sitt lokalsamfunn til å utvikle en nisje om friluftsliv og ”skole uten vegger” for personer som trenger særlige tilrettelegging for språkutvikling.

Prosjektforlengelse

Forutsetninger for kommunikasjon ligger i personene selv og i omgivelsene. Det er bare omgivelsene vi kan gjøre noe med. Hva har endringer i omgivelsenes kompetanse å si for språkutviklingen hos en ung mann (T) med døvblindhet?

Det tar tid å etablere godt språkmiljø. Ett år var kanskje ikke nok for boligen i Sømådalen, og i særdeleshet ikke nok til at vi kunne spore de store endringene hos personen med døvblindhet. Et år til med fortsatt bygging og opplæring i tegn og taktil kommunikasjon vil kanskje gi oss noen nye svar.

Litteratur

Ask Larsen, F. (2004) *On shared understanding in extraordinary circumstances*.
Døvblindenyt april 2004: 4-8

Larsen, F. A. (2006). *Mental space theory –an introduction to the 6 spacer*. Published by the Nordic Staff Training Centre for Deafblind Services (NUD).

Ask Larsen, F. and Nafstad, A (2006) *Døvblindes sproglighed: Et dokumentasjonsprosjekt*, Skådalen publication series no 23, Skådalen, regionsenter for døvblinde.

Ask Larsen, F and Gibson, J (2009): *Out of the comfort zone*
<http://www.nordicwelfare.org/PageFiles/5658/a50%20%20-%20Out%20of%20the%20Comfort%20Zone.pdf>

Engeström, Y. (1987). *Learning by expanding: An activity-theoretical approach to developmental research*. Helsinki: Orienta-Konsultit.

Johannesen, A. (2009) *Trust in the other* Persons with congenital deafblindness: Access to participation in dialogue., M.A. thesis in Educational Sciences, Faculty of Behavioral and Social Science, University of Groningen.

Klefstad, L. og Lundquist, E. (2012) *Føl mitt språk*, UNN, Regionsenter for døvblinde.

Marková, I. (2008). *Dialogicality*. Dbi communication Network Lecturer. Dbi Communication Conference, Leeds.

Vege, G og Nafstad, A: *Spor*, en videopresentasjon, Skådalen, regionsenter for døvblinde.

Våge, T. A.(2007) *Går vi på skolen bare for å lære?* Sammenhenger mellom livskvalitet på skolen og sense of coherence blant hørselshemmede og deres medelever ,
Masteroppgave i spesialpedagogikk, UiO

Wiese, J. (2008). *Development of Dialogical Thinking in a Team of Caregivers*, M.A. thesis
in Educational Sciences, Faculty of Behavioral and Social Science, University of
Groningen

[http://en.wikipedia.org/wiki/Agency_\(sociology\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Agency_(sociology))

